

**AYERS, David – HJARTARSON, Benedikt
– HUTTUNEN, Tomi – VEIVO, Harri, ed.: Utopia.
The Avant-garde, Modernism and (Im)Possible
Life. Berlin – Boston: De Gruyter, 2015. 532 s.**

Hana Lacová

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2022.69.3.10>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4495-1401>

Štvrtý zväzok série European Avant-Garde and Modernism Studies vydavateľstva De Gruyter, ktorá prezentuje výsledky práce Európskej siete pre výskum avantgardy a modernizmu (European Network for Avant-Garde and Modernism Studies, skratka EAM), predstavuje titul *Utopia. The Avant-garde, Modernism and (Im)Possible Life* (Utópia. Avantgarda, modernizmus a (ne)možný život). Interdisciplinárny zborník štúdií doplnený obrazovou prílohou prezentuje utopické vízie a idey na príklade diel a tvorcov modernistických a avantgardných hnutí umenia 20. storočia, a to v širokom zábere v literatúre, vo výtvarnom umení, v hudbe či architektúre. Úvodný vstup do problematiky napísali dvaja zo zostavovateľov zborníka, David Ayers a Benedikt Hjartarson, pričom už jeho názvom naznačili kľúčové figúry utopického diskurzu: *New People of a New Life* (Noví ľudia nového života). Vzťahy k utopickému konceptu sú v publikácii sledované v rámci piatich tematických celkov: *Ideology and Aesthetics* (Ideológia a estetika), *Rationalism and Redemption* (Racionalizmus a vykúpenie), *Experimentation and Urban Space* (Experimentovanie a mestský priestor), *Communities and Education* (Komunity a vzdelávanie), *Sexuality and Desire* (Sexualita a túžba).

V prvom tematickom oddiele Ideológia a estetika je osem textov. Sam Cooper zvažuje úlohu utópie v situacionizme v štúdií s názvom *Nepriatelia utópie* v prospech jej realizácie. Trojica autorov Cedric Van Dijck, Sarah Posmanová a Marysa Demoorová analyzuje modernistickú odpoveď na prvú svetovú vojnu v širšom kontexte, používajúc pojem „minoritné utópie“. O komplexnom prepojení medzi nacionalizmom a utopickými predstavami o internacionalizme píše Marjet Brolsmaová, Tessa Lobbesová sa zameriava na utváranie mierového sveta v čase konfliktu, Elza Adamowiczová skúma utopické kartografie surrealizmu, konkrétne utopický obraz Mexika v tvorbe francúzskych surrealistov. Erik Bachman pojednáva o pojme utópia v diele Geoga Lukácsa, v rámci jeho úvah o utopikom potenciáli umenia, definovanom ako „kapacita evokovať ľudskú totalitu“ mimo rozptýlených zhmotnených fragmentov, ktoré tvoria svet života každodennosti. Podľa G. Lukácsa umelecké dielo nie je utopické, ale má funkciu utópie v pomalom formovaní zvykov nového človeka. Barrett Watten formuluje otázku o avantgardnom utopizme v súčasnosti v tvorbe amerických básnikov označovaných ako „Language poets“ (Básnici jazyka) a skúma

spôsoby, ako utvárajú utopickú nádej prostriedkami radikalizácie estetickej formy.

Druhý tematický celok Racionalizmus a vykúpenie sa zameriava na skutočnosť, že avantgardný záujem o vedu nebol obmedzený len na objavy a technologické inovácie, ale zahŕňal teórie, koncepty a idey populárnej vedy či dokonca pseudovedy. Ezoterické prúdy boli integrálnou súčasťou utopickej imaginácie na začiatku 20. storočia ako kontra-model proti racionálnemu prístupu, ktorý privedol ľudstvo do bezvýchodiskovej situácie. Špecifická ezoterická predstavivosť bola vlastná ruskej tradícii, kde dochádzalo k synkretickej kombinácii utopických vízií vychádzajúcich z racionálnej vedy, ezoteriky aj každodennosti. Ezoterické teórie spirituálnej evolúcie zohrávali kľúčovú rolu tiež v tvorbe českého maliara a grafika Františka Kupku (1871 – 1957), o ktorom píše Fae Brauerová, rekonštruujúc jeho chápanie emancipačnej úlohy umelca v pozdvižení revolučného vedomia ľudí a ich privedenia do zaslúbenej zeme spirituálnej a anarchistickej utópie (takzvané anarchokozmické utópie). Utopickú poetiku argentínskeho básnika Juana Gelmana (1930 – 2014), potomka ukrajinských židovských prisťahovalcov, predstavuje Cathy L. Jradeová, keď sleduje spojivá k tradícii mysticismu v básnikovom hľadaní utopického času, ktorý nastolí koniec politickým represiami a traume. Tému utópie a apokalypsy v rakúskom kultúrnom časopise *Der Brenner* v rokoch 1910 – 1945 približujú Markus Ender a Ingrid Fühapterová, pričom ide o zaujímavý prípad vitalistických a náboženstvom inšpirovaných vízií „nového človeka“ a expresionistický étos, ktorý manifestuje apokalyptické a vykupiteľské vízie ako novú spirituálnu a kultúrnu éru. Sami Sjöberg sa pri analýze pôsobenia židovského spiritualizmu a mesianizmu na revolučné politiky a progresívne modely poetického výrazu na začiatku 20. storočia venuje okrem iného aj myšlienke „vnútornej utópie“, ktorá tvarovala nový revolučný étos s jeho špecifickým pohľadom na prestupovanie života a umenia. O percepčných utópiách ruskej avantgardy referuje Natalia Baschma-

koffová, Elena Petrushanskaya-Averbakhová sa venuje zvukovým reprezentáciám utópie v prácach ruských hudobníkov v prvých troch dekádach 20. storočia. Utopické dimenzie vo výtvarnom umení sleduje Bruno Marques, ktorý si pre svoju analýzu vybral tvorbu súčasného portugalského sochára Pedra Cabritu Reisa. Na iný typ vizuality sa orientuje Joshua Dittrich, ktorý s odkazom na poetiku primitivizmu skúma utopické fragmenty v kolekcii „etnografických“ fotomontáží nemeckej maliarky a grafičky Hannah Höchovej (1889 – 1978), ktorá bola členkou berlínskej skupiny dadaistov.

Tretí blok Experimentovanie a mestský priestor potvrdzuje predpoklad, že predstavy mesta zohrávali v avantgardnom utopizme kľúčovú rolu. Kate Armondová píše o nemeckých avantgardných architektoch a umelcoch, ktorí pod vedením architekta a urbanistu Bruna Tauta (1880 – 1938) spolupracovali na projekte Výstavy neznámych architektov v roku 1919, využívajúc ako materiál sklo a kryštál, čo im umožnilo určiť hranice medzi priestorom človeka, samotnej budovy a okolitým prírodným prostredím. Irina Marchesiniová predstavuje Konstantina Vaginova (1899 – 1934), ktorý patril k ruskému avantgardnému hnutiu Oberiu; sústreďuje sa na obraz Petrohradu v jeho prozaickej tvorbe ako utopickú negáciu reality socialistického Leningradu. Kate Kangaslahtiiová sa zameriava na fenomén utopických ciest v rámci analýzy nástenných malieb Roberta a Sonie Delaunayovcov na Medzinárodnej výstave v Paríži v roku 1937, ktoré boli oslavou voľného času, umožnenou vtedajším rozvojom leteckej a železničnej dopravy. Do maďarského kontextu uvádza čitateľa Éva Forgácsová. Píše o architektúre a umení postkomunistického Maďarska na príklade tvorby Lászlóa Rajka a Na-Ne galérie. Otázkou kódu urbánnych prostredí sa zaoberá Konstantina Drakopoulouová, predstavujúc grécke, takzvané guerillové umenie v uliciach Atén.

Ďalší tematický celok Komunity a vzdelávanie začína štúdiou o organizácii Kibbo Kift – jej autorka Annabella Pollenová si ju vybrala

306 ako ukážku anglickej progresívnej inštitúcie, ktorá vznikla v dvadsiatych rokoch 20. storočia s ambíciou modelovať a anticipovať budúcnosť, pričom vzdelávanie považovala za kľúč k formovaniu novej spoločnosti. Sarah Archinová skúma anarchistický prístup k deťom a umeniu v New Yorku na príklade dvoch inštitúcií: Ferrer Center a Little Galleries of the Photo Secession Alfrieda Stieglitza. O transponovaní utopických ideálov fašizmu do školských učebníc v Taliansku počas vlády Benita Mussoliniho a za pôsobenia ministra osvety Giovanniho Gentileho píše Sylvia Hakopianová. Fašizmus chcel podľa nej istú víziu budúcnosti a určitý model, ale súveké technologické, vedecké i spoločenské zmeny viedli k zásadnej a radikálnej neistote, čo sa premietlo aj do skúmanej vzorky učebníc. Víziu potenciálnej budúcnosti v esejach významných vedcov a mysliteľov vychádzajúcich v knižnom rade To-Day and To-Morrow, pod editorským vedením C. K. Ogdena, približuje Max Sanders a konštatuje, že na čele utopických predstáv bola ruská revolúcia. Francúzsky kontext predstavuje stať Dmitrija Tokarova o vplyve parížskeho exilu na utopický umelecký projekt dvojice autorov pôvodom z Ruska, gruzínsko-francúzskeho spisovateľa Ilju Zdaneviča (1894–1975) a básnika Borisa Poplavského (1903–1935).

Tému utópie vo vzťahu k sexualite a túžbe nasvecuje šesť textov. Camilla Skovbjergová Paldamová predstavuje nemeckého psychoanalytika Wilhelma Reicha (1897–1957), obsahujúceho novú ľudskú slobodu založenú na slobodnej sexualite (v kontraste so Sigmundom Freudom, ktorý tvrdil, že civilizácia je založená na sexuálnej represii), sleduje jeho vplyv na tvorbu dánskeho surrealistu, výtvarníka Vilhelma Bjerke-Petersena (1909–1957). Francúzsky filozof a spisovateľ Georges Bataille (1897–1962) a utópia nemožného sú témou pre Claire Lozierovú. Imre József Balázs skúma utópiu surrealistov v povojnovom Rumunsku. Per Stounbjerg píše o utopickom erotizme, ako ho vnímal dánsky básnik Jens Agust Schade (1903–1978), pohybujúci sa na línii medzi surrealizmom, situacionizmom a populárnou kul-

túrou. Interpretáciu poetického jazyka ruského básnika, herca, speváka a textára Alexandra Vertinského (1889–1957) ponúka Riku Toivola. Literárnu imagináciu a tematizovanie smrti a znovuzrodenia v literárnych textoch Gilberta Clavela (1883–1927), aktívneho v ranej fáze futuristického hnutia, spracoval Jun Tanaka z Univerzity v Tokiu.

Téma utópie uchopená cez parciálne výskumné otázky smeruje v predloženej publikácii k objasneniu histórie, teórie i aktuálnosti utopických konceptov, tém a prvkov prítomných v tvorbe európskej moderny a avantgardy. Kniha ako celok potvrdzuje, že utopické idey boli pre avantgardu inherentné a zároveň ambivalentné. Utopizmus avantgardy sa líšil od skorších utopických vízií a dával nové podnety k úvahám o úlohe umenia pri anticipácii budúcnosti v situácii, keď rolu agenta zmeny preberal štát (v prípade Ruska po revolúcii v roku 1917). Rozmanitosť a rozsah realizácií utopického uvažovania v spektre rozličných druhov umenia a v tvorbe konkrétnych umelcov potvrdzujú produktivnosť témy, ktorú generovala nielen historicko-politická situácia a kultúrno-umelecké podnety, respektíve projekt avantgardy v prvej tretine 20. storočia, ale aj nadväzujúce umelecké prúdy 20. storočia.

Mgr. Hana Lacová
Oddelek za slavistiko
Filozofska fakulteta Univerza
v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2
1000 Ljubljana
Slovenija
E-mail: hana.lacova@ff.uni-lj.si